

Irodalom

Lator László: Fellobban,
elhomályosul

Ha az intellektus személyesnek tűnő érzelmekbe burkolja önmagát, és konok tudatossággal ritkán szólal meg, könnyen talajt veszhet. Am ha olyan metsző élességű, architektonikus logikával teszi ezt, mint Lator László, akkor egyre közelebb juthat céljához. Még akkor is, ha ennek elérhetőségét lényegéből következően kell hogy megkérdőjelezze.

Különös folyamat e költészet fejlődése: minél csiszoltabb, minél tökéletesebb, annál bonyolultabb, de annál félreismerhetlenebb, pontosabb is. A vers egyre közelebb kerül az „összetett lelkiállapotokhoz”, az „egymásra rétegződő, egymást áterező tapasztalatokhoz”, s közben egyszerre válik a személyesség tiszta tükrévé, és az intellektus bonyolult ábrájú üzenetévé.

Lator László poeta doctus – a késő huszadik század anyagába törve. Műfordító, esszéíró, Lermontov, Whitman, Bunyin, Blok, Kraus, Trakl, angol, német, olasz, francia, ókori klaszikus, jelenkori kortárs költők és írók ismerője és tolmácsolója. Költészete szervesen épül ehhez a munkássághoz. A kiművelt mesterségbeli tudásra támaszkodik, de az alkotás folyamatában bizonyosan küzd is vele. Keresi a szavakat, szabályozza önmagát, ritkán szólal meg, csak a szépség és hitelesség ötvözetét fogadja el. Mértéke a majd túlsordulásig megérlelt, az észrevétlenül egyszerű formából kiforróan sűrű sorokat tűri csak el. Sokszoros fénytörésben, ezer egymásra épülő részletben, egymás mellett egyenrangúan élő világban keresi a helyét. Tapogatózva, összeszorított foggal, kesernyés szájjal is szép szavakat kutat, lassan halad előre, de vissza soha nem fordul. Elemeket mozgat, de ügyel a fákra, levelekre, zombékokra is.

Harmadik verseskötete több mint másfél évtizeddel az első, az 1969-ben kiadott „Sárangyal”, s tíz évvel az 1976-os „Az utolsó lehetőség” után jelent meg. S ahogyan az első kettő, ez a harmadik is szép verseskötet. Mert a környező világ is változik és a vers is – de őriz magában valamit e költészet, ami formájában nem, de szellemében klasszikus; egyszerűen folyó rímeiben, dallamában is őrzi az elemetáris mozgóerőt, a közvetlenül a tudat alatt feszülő, szabad, de mégsem ellenőrizhetetlen asszociációk szigorú intellektussal megszürt szűrreál állapotát.

A kötet majd minden darabja egy közös gondolati láncra fűződik. Az első költeménytől az utolsóig, a „Születés”-től a „A szobrász”-ig három, szépen megkomponált kisebb fejezetbe sorolva húzódik a versek íve, a lét első pillanatától a kőbe merevült mozdulatig.

Lator László „lebegő”, a valóság határáig merészkedő metaforái felbontják a környező világot: a „Születés” nem egyszerűen a természet antropomorfizálása, hanem az ember és az őt körülölelő élő és élettelen környezet teljes azonosulása. A természet vajúdik, az anyaság az egészben kipattanó lét mikroképlete. A „Valami szándék ébredés”, a kötet második verse is ezt a mitikus pillanatot idézi, de éppen azzal a költői fejlődéstöbblettel, ami a két mű keletkezése közben megérlelődhetett: ez a költemény kettős fogantatású kép, a lét végtelen lehetőségébe bukó egyszerűséget testi és szellemi síkon egyszerre, egymásba ötvözve tudja megjeleníteni.

Lator László versei törekeny egyensúlyú tornyok. De képei még a legmonumentálisabb pillanatokban is megdöbbenő élességgel idézik fel az „édes hám alatti hús” tapintható érzéseit, s a megtalált szavak, az önmagukban is kerekké formált sorok meglódtják, de nem billentik el az építményt. S éppen a sokszoros visszaverődés miatt Lator a szavak elől elsikló érzésekkel is beszél. A „Holtág” különös, lassú

ütemű, „féleszméletben” szabadon ingó, mindent egyforma súllyal mérő, a fojtott erők forttyogásában is csendes hangulata többször visszatér. De az „Édenkerti virradat”-ban és a „Sekély álom”-ban az eszmélkedést, a tudat önmagára s a természetre ébredését fonja ugyanabba a szövetbe. Vagyis az egymáshoz közel álló hangulatokra különböző metaforikus elemeket épít, s a versek önnön képeiken túl egymásra is asszociálnak.

Máshol gyorsabb, lüktetőbb hangon szól. A „Kert” – a kötet egyik legszebb költeménye – rövid képei tompán, meg-megtorpanva, elharapva a szót futnak a „mozdulatlan vihar” felé. Minden rövid szakasz egy-egy kerek, lezárt egység, tömör, koppanó kép, felbomlesztett csavarodó spirál. Az utolsó sor aztán körbefogja, s a valóságos képzeteket hirtelen valószínűtlen síkokra lendíti, és a visszavetített érzéssel-újraértelmezéssel megsokszorozza a vers tartományait.

Néha még gyorsabb, felszabadultabb a ritmus: a természet formálódásának öntudatlan örömét sugározza („Hogy felelhessen valamit”). Ám ilyenkor is a sorok mögött felvillanó, kimondatlan keserűség lappang. A vers szép – de nem az a megjelenített világ. Az elveszettség, a gigantikus formákkal, alig megismerhető anyaggal való küzdelem, a széttört, s csak a tudat erővonalai mentén sodródó, erőt feszítő cserepek megsebzik a költeményt. Nem éles fájdalommal, inkább szomorúan, diadalok nélkül szól – s az, hogy újraépítheti önmagát, kikezdehetetlenül, megbonthatatlanul – a legnagyobb reménye. Ezért fordulhat mégis a determinált lét ellen, a végesség, a befolyásolhatatlan anyag el nem ismerésével, akkor is, ha már önnön erejének forrását kell felkutatnia:

*„Hogy lehet, hogy nem hagy ki mégse
ezen a pusztá, pusztá tájon
valószínűtlen szívverése?”*

(„Azon a szikrázó lapályon)

Lator László versei olyan kaotikus világba szövődnek, ahol éppen a felfoghatatlanság, a változás, a folytonosan cserélődő részek forgataga a rend. A rendszer és a központja változtathatatlan viszont. Mert az intellektus képes szabályozni az érzést, s a mindent átható humánium kimozdíthatatlan ereje körül mégiscsak összetartozik minden kipróbált szó. A humánium ismeri és ismerteti ezt a rendet, a lehetetlen ellenére is alakítja, formálja, az elemeket, végtelen tereket és mikroszkopikus világokat egymás mellé fonva.

Lator végponttól végpontig keresi a választ verseiben, átformálva, s újraalkotva az eredeti mintákat, a lét sejtésekből és érzésekből gyúrt képleteit. „A teremtés” gigantikus képe mitologikus-erotikus aktussá formálja az élet és az értelem megszületésének megfoghatatlan pillanatát, s mellette „A szív a hús a csont” is ehhez az alapotívumhoz közelít. A „Héraclécius Gloss töprengései” az anyagon túllendülő, a formákat túlélő szellem útjaira keres magyarázatot:

*„S honnan egy fala-omló pillanat
oktalanul fénylő gyönyörűsége,
s micsoda sodrás hajt egy ismeretlen
barlang alacsony pészma-éjjelére
a hús fekete éhétől ütöten?”*

Lator László nagy tudással, biztosan választja meg verseinek alakját. A tiszta szerkezet szabad kereteiben, a páros, vagy keresztirimes verselésű, gondos hangsúlyú, a gondolatot szolgáló, de mégis erőt adó, szabályosságában megtartó ez a forma. Leegyszerűsítettnek ható, visszafogott, s mégis erős érzelmi hatású hangulati tényező, ami szervesen él együtt a tartalommal, sőt, hullámszásával, lüktetésével olykor hangsúlyozottan is fontos része a szokatlan tömörségű sorok gondolati tagolásának. („Asszonypanasz”, „Ragyogjon hetven csillaga”, „A hallgató Berzsenyi”)

Máskor pedig éppen szép jeltelenségével közvetve motiválja a költemény hangulatát, mint az „Áhítat” lágy soraiban, és a „Szárászó, november” egyszerűségében:

*„konok bogárnesz tapogat
alakot vált a bűn az érdem
a kinn hagyott világ rohad
a hig terek talajvizében”*

Lator László kötete szép, értékes verses-könyv, ritka hangú, szikár költészet megnyilatkozása. Gondolataiban, lényének minden formájában mai, a klasszikusokat idézve is. Berzsenyi szavaival is a háború után beérett, felnövekedett nemzedékről szól, legszemélyesebb érzéseit feltárva is távolságtartó, klasszikusan egyetemes.

Nyughatatlan, a szellem irányította lobogó mozgást követő. Fellobban, mint a lét, a homályba nyúló láng, az élmény és a megismerés.

Kőrösi Zoltán